

Jiří Maštálka
Jens Holm

Jana Dohelská
Kateřina Konečná
Vladimír Mana

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

» věc veřejná «

*Jiří Maštálka,
Jens Holm
Jana Dohelská
Kateřina Konečná
Vladimír Mana*

Životní prostředí - věc veřejná

*Krátké zamyšlení, proč v České republice nevznikla
od roku 1990 výraznější společenská poptávka
po ochraně životního prostředí.*

**Praha - Štrasburk - Brusel
2007**

Úvod

Životní prostředí je zvláštní téma. Někoho zajímá, někoho pobuřuje, někoho inspiruje a mnoho dalších lidí v podstatě nezajímá. Občas se setkáváme se situací, kdy se slovo „environmentální“ stává zaklínadlem pro prosazování nejrůznějších více či méně viditelných zájmů.

O čem vlastně hovoříme, když otevřeme téma „životní prostředí“? Budeme-li důslední, objevíme dlouhou řadu nejrůznějších definic a názorů, které popisují, co všechno ta dvě česká slova znamenají. A nakonec zjistíme, že se vlastně bavíme o všem, co nás lidi obklopuje. NÁS LIDI! Cítíte to antropocentrické vnímání světa.

Vlastně bychom se neměli příliš divit. Naše evropská civilizace vyrostlá na kořenech semitského antropocentrismu ani nemůže být jiná. Člověku je přece Bohem dáno „vládnout nad ptactvem, zvířectvem i rostlinstvem, nad zemí i vodou“. A historie nás dále učí, že byli a jsou vládci moudří i vládci pošetilí.

Životní prostředí a jeho ochrana nejsou témata nová. Mohli bychom sledovat více jak stoletou historii a srovnávat různé etapy vývoje lidské společnosti a jejich vztahu k ochraně životního prostředí. Zajímavé by také bylo srovnání přístupů různých společností a různých kultur k této problematice. Zůstaneme však v období posledních sedmnácti let a také v České republice, kde můžeme pozorovat česky specifický přístup k ochraně životního prostředí.

Krátké zamyšlení, které následuje, si neklade za cíl odpovědět všechny položené otázky. To prakticky není v silách ani v možnostech této publikace. Budeme rádi, když kromě odpovědi na některé z položených otázek budeme moci pojmenovat problematické oblasti a otevřít tak prostor k další veřejné diskusi.

Složky životního prostředí

Za složky životního prostředí jsme si zvykli označovat vzduch, vodu, půdu, horninové prostředí, organismy a ekosystémy. Tato stručná definice složek životního prostředí je poměrně zdařilá a vcelku přehledně umožňuje jednotlivé složky dále studovat.

Je na první pohled zřejmé, že existují kvalitativní rozdíly mezi jednotlivými složkami. Především zmíněné ekosystémy jsou složkou dosti specifickou. Uvědomíme-li si, že ekosystém je tvořen jednak organismy, jednak „neživým“ biotopem (částí území), který tyto organismy potřebují k životu, ale především rozsáhlým souborem vazeb, materiálových, energetických a informačních toků, kterými jsou organismy a biotop navzájem propojeny, pochopíme onu kvalitativní odlišnost od ostatních složek životního prostředí.

Problematika ochrany jednotlivých složek životního prostředí má strukturu, která do značné míry dodržuje ono výše uvedené rozdělení. Také platí, že je v jistém smyslu jednodušší specifikovat podmínky ochrany „neživých“ složek životního prostředí (vzduch, voda, půda a horniny), než organismů nebo dokonce celých ekosystémů.

Tento rozdíl se nakonec projevuje i ve vnímání a pohledu veřejnosti na význam ochrany jednotlivých složek životního prostředí. Plně v duchu pravidla „čemu nerozumím, to nepreferoji a neprosazuji“ se lépe veřejnost ztotožňuje s myšlenkou nutnosti ochrany vody, kterou všichni musíme pít nebo vzduchu, který všichni musíme dýchat, než s ochranou organismů nebo dokonce celých ekosystémů, jejichž fungování nerozumí často ani odborná veřejnost.

Přesto je nutné, aby byl pohled na životní prostředí předkládaný společnosti v celé šíři, aby nebyl zužován pouze na některé složky nebo problémy. Je pochopitelné, že čím složitěj-

ší je problém, tím více úsilí vyžaduje jeho vysvětlení. A v případě problematiky ochrany organismů a celých ekosystémů je úsilí ze strany pracovníků státní ochrany přírody malé a naprosto neodpovídající komplikovanosti tématu.

V současné době je naše společnost v situaci, kdy mnoho našich občanů minimálně chápe, že je potřeba usilovat o čistou vodu v řekách a ve vodních nádržích, že je potřeba vyžadovat omezování zdrojů znečištění ovzduší. Při troše úsilí jistě pochopí i význam ochrany půdy, a to nejenom před znečištěním, ale také před postupnou degradací a odplavováním jejich nejceněnějších částí v důsledků vodní eroze. Je potřeba udělat několik dalších kroků a najít způsob, jak vysvětlit větší části občanů České republiky význam planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů pro ně osobně a pro jejich potomky.

V posledních letech se stále častěji hovoří o krajině jako o složce životního prostředí. Možná, že právě krajina a obnova zničených vazeb k ní, návrat člověka jako hospodáře do krajiny je právě ta hledaná a přijatelná cesta, jak naučit člověka chápat doposud příliš vědecké pojmy typu „ekosystém“. Naši dědové určitě neuměli definovat pojmy ekologie a ekosystém, a přesto uměli nakládat s krajinou a jejími částmi pozoruhodně citlivě.

Společenská poptávka

Jak vlastně vzniká společenská poptávka? Je možné ji cíleně usměrnit nebo dokonce vytvořit? A jaké k tomu existují nástroje? Všechny tyto otázky si určitě velice často kladou majitelé a ředitelé obchodních společností. Je to v jejich osobním ekonomickém zájmu, aby existovala široká společenská poptávka po typu nebo druhu zboží či služeb, se kterým jejich firma obchoduje.

V oblasti životního prostředí je určitě možné také hovořit o společenské poptávce. Dokonce bych řekl, že to je nutné. Ochrana životního prostředí je závislá na dvou klíčových aspektech. Na rozumné legislativě a na vůli občanů respektovat základní principy a zásady.

Rozumná legislativa je v rukou politických reprezentací, které jednoznačně reagují na „vox populi“ - hlas lidu. Obecně platí, že pokud vznikne ve společnosti „nálada“ vyžadující určitou změnu, reagují na ni také jednotlivé politické reprezentace. A naopak - nelze očekávat zájem nutné většiny politiků řešit některý z problémů životního prostředí, pokud nebudou cítit onen hlas lidu.

Významnou roli v těchto případech sehrávají média, která se už naučila, jak zviditelnit malý problém a udělat z něj problém klíčový, jak vytáhnout „do popředí“ nevýrazné lidičky, jak prostě vyrobit téma „na titulní stranu“. Ale o problematice médií později.

Vůle občanů respektovat pravidla, zásady a principy je mnohonásobně složitější a dlouhodobější problém. Restrikce zde fungují pouze v omezené míře a spíše vyvolávají nechuť pochopit význam prosazovaných zásad. Jediný a z dlouhodobého hlediska skutečně účinný postup, jak formovat veřejné mínění, je trpělivá komunikace a výchova každého jednotlivce. Je to velmi pravděpodobně úkol na několik generací, leč těžko najdeme jiný a z dlouhodobého pohledu skutečně účinný způsob.

Z tohoto důvodu je potřeba, aby stát v oblasti ochrany životního prostředí prostřednictvím svých organizací upřednostňoval komunikační a výchovné postupy před postupy direktivními nebo dokonce restriktivními. Je potřeba, aby systém fungování státní správy byl více zaměřen na komunikaci s veřejností, aby byly hledány všechny efektivní způsoby výchovy a vzdělávání mladé generace od nejnižšího věku. Je

důležité, aby tímto způsobem byly v rámci státních organizací také přeměrovány finanční toky a aby stát dával výrazněji než doposud najevo, co je v oblasti ochrany životního prostředí správné a co ne.

Pokud to stát z různých důvodů není schopen prostřednictvím svých organizací zajistit, otevírá velký prostor pro působení jiných více či méně privátních skupin, které začnou vydávat svoje názory za normu a v očích veřejnosti začne vznikat přesvědčení, že ochrana životního prostředí nebo některá z jejích částí je něco úplně jiného, než co ve skutečnosti prosazují zástupci státu.

Přesně tato situace vznikla v posledních letech v souvislosti s ochranou přírody a krajiny, kdy malá aktivita Ministerstva životního prostředí a jeho resortních organizací vedla k uvolnění informačního prostoru pro několik představitelů nevládních organizací, kteří dokázali vyvolat ve veřejnosti dojem, že jejich názory jsou oficiálními stanovisky státních reprezentací. A výsledkem je nakonec neschopnost většiny české veřejnosti rozlišit oficiální názor státní reprezentace od názoru několika aktivních nevládních aktivistů, kteří jsou mediálně dobře viditelní a slyšitelní. Jejich názory a aktivity jsou ale velmi často příliš a někdy až extrémně jednostranné a tedy pro většinovou společnost nepřijatelné. V této nepřehledné situaci jsou s nimi ale bohužel spojováni všichni pracovníci státní ochrany přírody a ochrany životního prostředí obecně, jejichž postoje a prosazované názory mohou být veskrze přijatelné.

Pokud chceme, aby začala vznikat skutečná společenská poptávka po ochraně životního prostředí, musíme zajistit nejenom trvalý zájem politických reprezentací a postupnou změnu přístupu jednotlivých občanů České republiky, musíme zajistit také správnou a maximálně objektivní informovanost obyvatel o názorech a postojích představitelů státních organizací a výrazně tyto názory odlišit od názorů malých skupin nebo dokonce jednotlivců, kteří ve skutečnosti stát nezastupují.

Stát a ochrana životního prostředí

Stát je garantem mnoha oblastí lidského života v současné České republice. Jeho pozice a vliv na život jednotlivce je dlouhodobě uplatňována především v takových oblastech, jako jsou zdravotní a sociální služby. Ochrana životního prostředí nemá z pohledu státních institucí zdaleka tak vysokou prioritu. Je však určitě zajímavé podívat se na současný trend v případě úlohy státu v ochraně životního prostředí.

Vyslovím nyní jednu tezi: „Čím větší aktivitu vyvíjí stát, tím menší odpovědnost se učí přebírat každý jednotlivý občan takového státu.“ Tato obecná teze má širokou platnost a velice dobře je možné prokázat její platnost právě na ochraně životního prostředí.

Česká republika se rozhodla v devadesátých letech minulého století změnit po mnoha desetiletích svoje samosprávné uspořádání. Rozhodla se pro vznik tzv. vyšších samosprávních celků a také se rozhodla posílit úlohu obcí a měst při řízení chodu společnosti. Zánikem okresních úřadů se předpokládalo omezení vlivu státních institucí na život obyvatel.

V případě ochrany životního prostředí se ne ve všech částech podařilo omezit vliv státu a dokonce vidíme opakované snahy vliv státních organizací naopak posilovat. Snad nejvíce patrná je tato tendence v případě ochrany přírody a krajiny, kde se opakovaně objevuje tendence vytvořit velkou, silnou a Ministerstvem životního prostředí těžko ovladatelnou státní instituci, která by rozhodovala o většině důležitých ustanovení týkajících se ochrany přírody a krajiny. Takové snahy je potřeba skutečně důrazně odmítnout.

Představa, že několik set nebo i několik tisíc státních zaměstnanců může zajistit efektivní a veřejnosti přijatelné fungování ochrany přírody a krajiny je naprosto scestná. Vytvořením centrálně řízené organizace v resortu Ministerstva životního prostředí dojde ke zcela nežádoucímu efektu, kdy malá skupina obyvatel odtržených mnohdy od reálného života na českém a moravském venkově bude určovat pravidla soužití lidí s krajinou. Takový postup je nejenom odborně chybný, ale ve svých

důsledcích je namířený právě proti zájmům ochrany přírody a krajiny. Na takovém postupu mohou mít zájem pouze lidé usilující o soustředění moci a vlivu bez ohledu na skutečné cíle v ochraně přírody a krajiny.

Pokud má stát (jeho současní představitelé) skutečný zájem na prosazování zájmů ochrany přírody a krajiny, musí jít cestou co největšího přiblížení se veřejnosti. Musí na svoji stranu a pro své cíle v této oblasti získat většinu zájmových skupin, které v krajině působí. Skutečná ochrana přírody a krajiny se totiž dá zajistit jedinež prostřednictvím aktivních zemědělců, lesníků, vodohospodářů, myslivců, rybářů, zahrádkářů a dalších v krajině působících občanů této země. V současné době je bohužel ochrana přírody a krajiny velice často vymezována jako něco „posvátně odlišného“ a myslivci, lesníci a další lidé, kteří v krajině hospodaří nebo s ní nějak nakládají, jsou ze strany „pravých ochránců přírody“ považováni za nepřátele. To je naprosto chybný přístup.

Popsaná situace je patrná i na těch „nejvyšších místech“. Soupeření (někdy až boj) některých pracovníků Ministerstva životního prostředí s Ministerstvem zemědělství a s dalšími resortními ministerstvy je již mnoho let velkou překážkou úspěšného a koncepčního naplňování cílů ochrany přírody a krajiny. Bohužel se tento přístup ve svém výsledku projevuje také v pohledu veřejnosti na ochranu přírody a krajiny, která je velkou částí našich spoluobčanů považována za jakýsi vzácný a obtížný hmyz, který sice musí být trpěn, ale o jehož užitečnosti nemůže být řeči.

V této situaci je potřeba změnit celkový přístup, přesunout maximum rozhodovacích kompetencí na orgány obcí a krajů a z pozice státních organizací a institucí začít budovat chybějící komunikační kanály na jednotlivé složky české veřejnosti.

Stát musí hrát v oblasti ochrany životního prostředí více roli metodika, učitele, vychovatele a pomocníka, než roli policisty nebo dokonce drába.

Nevládní organizace a ochrana životního prostředí

Česká republika má mnoho zvláštností. A také se všeobecně ví, že český člověk dokáže obejít téměř každý zákon a nařízení.

V okolních státech vznikaly nevládní neziskové organizace z důvodu zajištění činností, které není schopen zajišťovat člověk jako jedinec, a přitom neexistují důvody ani podmínky, aby takové činnosti zajišťoval podnikatelský nebo státní sektor. V České republice to v mnoha případech pochopitelně platilo také. Například oblast ekologického vzdělávání byla a je doposud z velké části zajišťována právě nevládními organizacemi, které dokázaly udělat obrovské množství často velice kvalitní práce.

Přes řadu dobrých příkladů si nemůžeme nevšimnout pokračující tendence zakládat nevládní organizace účelově k prosazení názorů nebo dokonce ekonomických zájmů malých skupinek lidí. Pod environmentálními hesly tak bývá v řadě případů ukryt specifický způsob „podnikání“ několika jednotlivců. Organizace, které mají v názvu sousloví „nevládní neziskové“ tak skrytě podnikají a jejich nezdaněné zisky celkem královsky živí jejich zakladatele. Vše v mezích českých zákonů, pochopitelně.

Hlavním zdrojem takového podnikání bývají velmi často státní dotace nebo jiné veřejné prostředky. Možnost dosáhnout na tyto dotace si nevládní organizace zajišťují přímými vazbami na pracovníky státních orgánů a organizací. Není výjimkou, že člověk pracující ve státní správě je současně vedoucím nebo výkonným představitelem nevládní neziskové organizace.

V rámci ochrany životního prostředí jsou oblasti, kde jsou uvedené způsoby poměrně časté. Mezi tyto oblasti patří především ochrana přírody a krajiny, která je pro veřejnost i vedoucí představitelé Ministerstva životního prostředí příliš nepřehled-

ná. A právě tato nepřehlednost umožňuje pohodlné fungování naznačených mechanismů.

Z pochopitelných důvodů se s podobnými praktikami setkáváme daleko méně v oblastech, jako jsou ochrana ovzduší nebo problematika odpadů.

Nevládní neziskové organizace jsou pro zdravé fungování společnosti velice důležité. Smyslem jejich fungování však musí být společensky obecně prospěšné aktivity, nikoliv prosazování zájmů jednotlivců nebo dokonce jejich osobní ekonomický profit. Nevládní neziskové organizace by mohly sehrát roli pomocníka a v jistém smyslu „prodloužené ruky“ a pomoci tam, kde je pro stát neúčelné zřizovat vlastní instituce. V žádném případě však nemohou nevládní neziskové organizace nahrazovat roli státu v případech, kdy by měl působit prostřednictvím svých vlastních institucí a stát by neměl být ani nevládními organizacemi zastupován. Bohužel k těmto případům v České republice dochází a je to příčinou malé míry schopnosti veřejnosti rozlišit oficiální názory a prosazované státní zájmy od názorů a zájmů představitelů nevládních skupin, které ve skutečnosti stát nepředstavují.

Nepřehlednost a účelová provázanost státních zaměstnanců s nevládními organizacemi jsou déletrvající negativní jevy, které ve svém důsledku způsobují opakované nevstřícné až odmítavé postoje veřejnosti k problematice ochrany životního prostředí.

Politické representace a ochrana životního prostředí

Diskuse o politickém vnímání problematiky ochrany životního prostředí by mohla na první pohled vypadat jako nesouvisející téma. Přesto si myslím, že s daným tématem souvisí velice úzce.

Média a ochrana životního prostředí

Ochrana životního prostředí je mediálně zajímavým tématem pouze v ojedinělých případech. Nebo také v období velké nouze o témata jiná.

Chování médií připomíná v některých okamžicích chování politiků. Někdy snad média dokáží reagovat rychleji. V zásadě se ale v reakci médií vždy dříve nebo později odráží reakce veřejnosti na předložené téma. Pokud veřejnost reaguje vlažně nebo nijak, stává se téma také pro média nezajímavým.

Přitom existuje určitě mnoho dobrých důvodů, proč by se právě témata z oblasti ochrany životního prostředí měla objevovat daleko častěji, než jsme doposud zvyklí.

V současné době by mělo být právě věcí pracovníků státních institucí, aby za důležitou součást svojí práce považovali také práci mediální. Jedině tímto způsobem bude zajištěno vytváření lepšího pohledu veřejnosti na problematiku ochrany životního prostředí a bude dán předpoklad vytvoření viditelné hranice mezi „názorem státu“ a názory jiných nestátních skupin.

Mediální působení je určitě také důležitou složkou vzdělávání a výchovy obyvatel. I z tohoto pohledu by mu z pohledu pracovníků státních institucí měl být přikládán daleko větší význam a státní zaměstnanci v resortu Ministerstva životního prostředí by se měli učit pracovat s médii a v prostředí médií. V současné době není popularita mediální práce není mezi těmito pracovníky příliš vysoká a je z velké části ponechávána na bázi dobrovolného přístupu.

Při skutečně koncepčním přístupu k práci v oblasti ochrany životního prostředí není možné vynechat kvalitní mediální práci. Ta se přitom nemůže omezit na pouhou publikační činnost a musí využívat všechny dostupné techniky a příležitosti.

Více resortních organizací má svoji působnost rozprostřenu na území celé České republiky. Této skutečnosti však využívá

velice málo a pracovníci působící na regionálních pracovištích nejsou k mediální práci systematicky vedeni. Spíše je opakovaně cítit obava, že by mohl komunikovat s médii někdo jiný, než „nejvyšší“ vedení organizací sídlící většinou v hlavním městě, že by mohl být v televizi někdo jiný, než pan ředitel, že by někdo vyslovil názory, se kterými pan ředitel nesouhlasí a podobně. Tím se přirozeně ztrácí možnost výraznějšího plošného působení na obyvatele, možnost plošného „rozsévání“ informací, možnost sdělovat všem lidem, které přístupy jsou v případě ochrany životního prostředí žádoucí a které nikoliv.

V řadě regionů se pak objevují šikovní a mediální práce schopní členové nejrůznějších nevládních organizací a vytvářejí minimálně na regionální úrovni „obrázek správných postupů a názorů v oblasti životního prostředí“, který ale nemusí ani zdaleka odpovídat oficiálním názorům představitelů státních organizací a státu jako celku. Protože však veřejnost jiné názory často nedostává, vytváří si svoje mínění na základě názorů malých nevládních skupin nebo jednotlivců a velmi často si vůbec nepřipouští, že se nejedná o oficiální představitele státu nebo státních organizací.

Je proto skutečně důležité, aby se systematická a kvalitní mediální práce stala nepominutelnou a důležitou součástí pracovní náplně organizací v resortu Ministerstva životního prostředí. Tyto činnosti musí být nejenom součástí koncepcí jednotlivých organizací, jejich význam se musí dostatečně výrazně projevit také v personální politice organizací řízených Ministerstvem životního prostředí.

Otázky bez odpovědí

Je stále mnoho otázek, na které neexistují odpovědi. Bohužel je také hodně otázek, na které nejsou dávány odpovědi záměrně. Tato tvrzení můžeme prohlásit o každé společnosti a platí

také ve všech oblastech lidského života. Nejsou tedy výjimkou ani v oblasti ochrany životního prostředí.

V České republice se například mnoho let „taktně mlčí“ o skutečnosti, že řada členů nevládních organizací má velmi úzké vazby na pracovníky resortu Ministerstva životního prostředí a ve zvlášť extrémních případech nacházíme jednoho člověka v pozici vysoko postaveného státního úředníka a současně předsedy významné nevládní organizace, která každoročně čerpá formou státních dotací vysoké finanční částky v řádu mnoha miliónů korun. Je to v pořádku?

Před několika lety proběhla tiskem krátká informace o snaze malé skupinky vysoko postavených zaměstnanců státní organizace privatizovat část přírodního bohatství, konkrétně jeskyně přístupné veřejnosti. Celá privatizace byla připravena způsobem, kdy by noví majitelé čerpali zisky z tržeb za návštěvy jeskyní v řádu miliónů korun a stát by po velmi dlouhou dobu (25 let!) hradil většinu nákladů. Privatizační pokus se nakonec podařilo na poslední chvíli zastavit. Je proto těžko pochopitelné, že zaměstnanci, kteří se jej pokusili realizovat, jsou nadále vysoce postavenými vedoucími pracovníky v resortu Ministerstva životního prostředí ve funkcích náměstků ředitele. Jak je to možné?

Komplikovanost a nejednoznačnost celé řady ustanovení mnoha zákonů je dobrým předpokladem nejenom pro zajištění dlouhodobého dostatku práce pro právníky, ale, jak se ukazuje v posledních letech, také existence některých nevládních skupin, které svoji činnost zaměřily výhradně na blokování rozvojových a investičních aktivit na nejrůznějších úrovních. Úplné a pravdivé odpovědi na otázku, zda jsou obavy o stav životního prostředí skutečně jejich jediným motivem, se pravděpodobně nedočkáme nikdy. Přesto se ptám, proč v těchto případech nereagují představitelé státu větším tlakem na zjednodušení a zpřehlednění zákonů v oblasti životního prostředí? Většině obyvatel by to prospělo. A nakonec by to nejvíc prospělo vlastní ochraně životního prostředí, protože by se stala pochopitelnější a ve svém důsledku pro veřejnost přijatelnější.

Milí kolegové, vážení přátelé,

Antoine de Saint-Exupéry jednou řekl „Nedědíme Zemi po našich předcích, nýbrž si ji vypůjčujeme od našich dětí.“ I když je tento citát často používán zvláště ve vztahu k teorii trvale udržitelného rozvoje, dovolil bych ho si použít i ve vztahu k situaci v oblasti životního prostředí v popřevratové střední Evropě, tedy i v České republice. Zde jsme zemi zdědili po s alarmujícím stavem životního prostředí a postupně ho našim dětem navracíme takové, jaké bychom si ho přáli mít.

Před převratem v roce 1989 patřilo Československo k nejvíce znečištěným zemím v Evropě, v některých aspektech možná i na světě. Potýkalo se se značným znečištěním ovzduší a vodních toků, téměř neexistující legislativou v oblasti nakládání s toxickými odpady. Podle neoficiálních studií žila až celá třetina obyvatel ve značně znečištěném prostředí, rovnováha životního prostředí byla narušena až na dvou třetinách naší země.

Tento stav byl výsledkem celé řady faktorů. V první řadě se jedná o vysoké dotace na výrobu energií (výroba energií byla čtyřikrát nákladnější, než její prodejní cena. Tyto dotace nevedly k využívání alternativních zdrojů energie, nemotivovaly výrobce a domácnosti k šetření a k energetické efektivitě produkce. Jelikož většina továren byla tepelných a jelikož bylo často využíváno méně kvalitní hnědé uhlí s vysokým obsahem síry, docházelo k vysokým emisím oxidů síry). V druhé řadě je nutné zmínit plnou koncentraci ekonomického plánování na těžký průmysl, což ve svém důsledku vedlo ke zvýšenému znečištění vod a ovzduší, ale i nárůstu toxických průmyslových odpadů, které v nejednom případě ohrožily i podzemní vody. Zemědělská produkce byla extensivní s velkým využíváním chemických hnojiv. Ve výrobě se využívalo množství látek, které byly zdraví škodlivé (např. polychlorované bifenyly).

V neposlední řadě je však potřebné připomenout jistou neexistenci veřejné diskuse o životním prostředí, jeho jakési podřízení jiným cílům.

Na druhou stranu však je možné zmínit některé pozitivní aspekty, jakými byla veřejností značně podporovaná recyklace starého papíru, železa a skla, daleko menší produkce obalů, mnohem nižší spotřeba plastových obalů. Zároveň existovala dotovaná hromadná doprava, která zajistila ekologičtější cestování, železniční doprava byla všem dostupná a nabízela ekologickou alternativu všem.

Rok 1989 a ty následující přinesly mnoho změn, mezi nimi také v oblasti životního prostředí, v přístupu k této otázce. Celé hospodářství prošlo určitou restrukturalizací, kromě mnohých negativních dopadů této restrukturalizace však došlo k některým pozitivním změnám. Těžký průmysl už nebyl nadále jedinou prioritou, dotace na výrobu energií byly pomalu odbourány a energetická efektivita se pomalu stala jednou z podstatných oblastí. Tepelné elektrárny byly odsířeny, plyn nahradil nekvalitní hnědé uhlí. Veřejnost započala oblasti životního prostředí věnovat stále více pozornosti, na což vlády reagovaly - i když s jistým opožděním - vytvořením nových zákonů a regulací, jakož i nových kontrolních a rozhodovacích orgánů na státní, regionální a místní úrovni. Investice do životního prostředí byly v počátečních letech nemalé a představovaly 2-3,5 procent hrubého domácího produktu, oproti 1-2 procentům běžných v členských státech EU. (1-2 procenta HDP).

Největší problematikou byl boj se znečištěním ovzduší. Jen v počátečních letech, čili mezi rokem 1989 a 1994 byly emise oxidu siřičitého sníženy o 36 procent, oxidu dusíku o 60 procent a prachových částic o dalších 60 procent. Je však nutno opomenout, že tato čísla zahrnují také zastavení výroby v mnoha podnicích, které nebyly schopné konkurovat zahraničnímu velkokapitálu či se staly obětí privatizačních machinací.

Další problematickou oblastí bylo znečištění vod, kde došlo k citelnému zlepšení v oblasti čištění odpadních vod, ale na druhou stranu bylo zaznamenáno zhoršení kvality pitné vody. Částečně se také začala řešit otázka odpadů a managementu odpadů, která přinesla pouze částečné výsledky.

V některých oblastech však došlo v devadesátých letech ke zhoršení předlistopadového stavu životního prostředí. Došlo ke značnému nárůstu produkce odpadů, automobilové dopravy, nárůstu hluku ve městech, atd. Přes všechny tyto peripetie lze říci, že i když politika životního prostředí rozhodně nebyla prioritou téměř žádné z dosavadních vlád, přesto došlo ke znatelnému zlepšení v porovnání s obdobím před rokem 1989.

V roce 1993 podepsala Česká republika asociační dohodu s Evropskou Unií, ve které se, kromě jiného, zavázala přijmout všechny závazky plynoucí z členství v Evropské unii. Kromě ekonomických a politických závazků je součástí těchto závazků i *acquis communautaire*, mezi něž patří právě i oblast životního prostředí. Enviromentální *acquis* představuje souhrn legislativy v oblasti životního prostředí, kterou musela Česká republika, ale i ostatní přistoupiční země k EU naplnit.

V asociační dohodě je věnována zvláštní pozornost kvalitě ovzduší a pitné vody, ochraně půdy, lesů a obecně flory a fauny. Spolupráce s Evropskou unií byla zaměřena na monitorování a vytvoření informačního systému týkající se ochrany životního prostředí, výrobu a užívání „zelených“ technologií, využití alternativních zdrojů energie, jakož i fiskální otázky ochrany životního prostředí, výměnu informací, zkušeností a expertů. Právní harmonizace, vývoj informačního systému a regionální a mezinárodní spolupráce se staly způsobem implementace.

Česká vláda oficiálně uznala, že si je vědoma propastných rozdílů mezi úrovní ochrany životního prostředí v polistopadové České republice a v zemích Evropské unie. Pro mnohé z nás byl systém, ochrany životního prostředí v EU, i se svými nedo-

statky, jistým vzorem, kterého jsme chtěli dosáhnout. Bylo patrné, že právě dosažení těchto standardů bude vyžadovat značné úsilí nejen finanční a investiční, ale také na poli legislativním.

Radikální zlepšení životního prostředí a legislativy v této oblasti nastalo v letech 1991-1992 a 1998-2001. Právě v tomto období byly harmonizovány téměř 2/3 *acquis*. Harmonizace byla náročnější v jedenácti oblastech - například v oblasti *hodnocení dopadu na životní prostředí* (Environmental Impact Assessment), v oblasti *kvality ovzduší* (zde byly problematické nízké sankce za znečišťování, dopad zákazu používání některých chemických látek na český průmysl, emise z mobilních zdrojů, zavedení nových kontrolních a administrativních mechanismů), *kvality vody* (v této oblasti se jedná zvláště o dopad na zemědělce ve vztahu k používání určitých hnojiv a o finanční nákladnost výstavby čističek odpadních vod), *nakládání s odpady* (i když zhruba 70 procent legislativy již v této době odpovídalo požadavkům EU, přesto tato oblast vyžadovala další náklady na budování moderních spaloven odpadu, jedná se též o dopad na výrobce obalů), *nakládání s chemickými látkami* a dále například v oblasti *týkající se snížení hladiny hluku*.

Finanční zatížení, které z implementace *acquis* plyne, nesla z velké části Česká republika ve spolupráci se soukromým sektorem sama. I přes existenci finančních programů ISPA, SAPARD a Phare se České republice nepodařilo příliš z těchto fondů v minulosti v porovnání s ostatními zeměmi čerpat. Jen 9 procent částky čerpané z fondů Phare v devadesátých letech se věnovalo na životní prostředí. Odhadované náklady na tuto oblast *acquis* jsou uváděné ve výši 7, 2 miliard euro. Finančně nejnákladnější je výstavba čističek odpadních vod a odpadového systému.

Česká republika předložila poziční dokumenty pro vyjednávání s Evropskou unií v oblasti životního prostředí

13. července 1999, jednání zahájila 7. prosince a dokončila je 1. června 2001. Na základě ukončeného screeningu a provedených právních a ekonomických analýz vláda konstatovala, že Česká republika k referenčnímu datu vstupu do EU nebude schopna dostát všem závazkům vyplývajícím z některých směrnic v oblasti nakládání s odpady, kvality vod, průmyslového znečištění a případně i v oblasti ochrany přírody.

Česká republika v oblasti životního prostředí vyjednala tři výjimky, které jí umožňují po přechodnou dob neplnit některé požadavky na ochranu prostředí, resp. plnit je v nižší míře.

1. V otázce nakládání s odpady ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 94/62/ES ze dne 20. prosince 1994 o obalech a obalových odpadech tak Česká republika odchýlně od čl. 6 odst. 1 písm. a) a b) směrnice 94/62/ES dosáhne cílů využití a recyklace následujících obalových materiálů do 31. prosince 2005 v souladu s těmito přechodnými cíli: recyklace plastů: 10 % hmotnosti ke dni přistoupení a 12 % pro rok 2004; celková míra využití: 39 % hmotnosti ke dni přistoupení a 45 % pro rok 2004.

2. V otázce jakosti vod ve směrnici Rady 91/271/EHS ze dne 21. května 1991 o čištění městských odpadních vod a směrnici Komise 98/15/ES ze dne 27. 2. 1998 odchýlně od článků 3 a 4 a čl. 5 odst. 2 směrnice 91/271/EHS se v České republice do 31. prosince 2010 neuplatňují požadavky na stokové soustavy a čištění městských odpadních vod v souladu s tímto přechodným cílem: pro aglomerace s populačním ekvivalentem vyšším než 10 000 zajistí Česká republika soulad s uvedenou směrnicí pro 18 aglomerací nejpozději ke dni přistoupení a pro 36 dalších aglomerací se stejným populačním ekvivalentem do 31. prosince 2006.

3. V otázce kontroly průmyslového znečištění dle Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/80/ES ze dne 23. října 2001 o omezení emisí některých znečišťujících látek do ovzdu-

ší z velkých spalovacích zařízení odchylně od čl. 4 odst. 1 a části A přílohy III směrnice 2001/80/ES se v České republice do 31. prosince 2007 mezní hodnoty emisí pro oxid siřičitý neuplatňují na kotel K4 teplárny Přerov a na kotel K11 elektárny Nová Huť.

Uplynuly již dva roky od vstupu České republiky do Evropské unie a také dva roky, během kterých jsem se jako člen Výboru pro životní prostředí, veřejné zdraví a ochranu spotřebitelů otázky životního prostředí věnoval. Domnívám se, že jsme všichni, ať již my, Češi, ale také naši sousedé, z rozšíření Evropské unie získali. Díky přísnějším zákonům jsou vzduch a řeky čistší a investice do zelených technologií častější. Pro mne osobně toto působení bylo nesmírně přínosné, uvítal jsem, že jsem ve spolupráci s vámi mohl přispět do tak důležitých debat, jakou byla kvalita vod, zacházení s dopady či chemickými látkami. S velkou radostí jsem též zjistil, na základě mnohých dopisů voličů a občanských sdružení, že otázka životního prostředí se dostává do popředí veřejné diskuse, jak tomu koneckonců naznačují i současné volby. Věřím, že právě v oblasti životního prostředí může Evropská unie, Evropský parlament a frakce GUE-NGL ukázat, že právě životní prostředí patří nám všem a že společně můžeme přispět k tomu, abychom našim dětem zanechali krásné a neznečištěné prostředí.

Klimatická hrozba - Levice má řešení

Švédská perspektiva

Ve Švédsku, jako i v mnoha dalších zemích, se problematika životního prostředí a hlavně klimatických změn dostala mezi nejnutnější politické otázky naší doby. Žádný den nepřejde bez nových zpráv o globálním oteplování a hrozby, kterou představuje. A to je dobře - informace a alarmující zprávy jsou důležité. Ale i přes to všechno, co o klimatické hrozbě víme, na politickém poli se děje relativně málo. Levice by měla vykonávat svoji úlohu, aby zaplnila vakuum proaktivními řešeními na přínos pro životní prostředí a naše samotné přežití. Věřím, že antikapitalistickým postojem, naší perspektivou pro férovost a naši preferenci sociálního plánování můžeme sehrát výjimečnou a zásadní úlohu.

Začal bych návrhem budoucího scénáře: Stockholm v roce 2020. Všichni Stokholmané jsou vyzýváni stavět pytle s pískem proti přicházejícím záplavám. Úroveň moře se zvyšuje dramaticky a jestli se nic neudělá, Staré město a Slussen (oblast u stavidel) se octne pod metry vody.

Žel, tento scénář není nemožný. Povodně jsou ve Švédsku už faktem tak jako i v jiných zemích. V roce 1990 se počet přírodních katastrof v Evropě zdvojnásobil a Světová zdravotnická organizace předpovídá, že záplavy budou díky skleníkovému efektu desetkrát častější v průběhu budoucích 50 let. Zejména Stokholmský region a jeho 2,5 miliónu obyvatel je ohrožen vyššími vodními hladinami. Před pár lety byla vodní hladina jezera Mälaren jen decimetry od způsobení strašné pohromy pro Stokholmany. Neustupující déšť způsobil nárůst vodní hladiny nad normál a hrozilo vylití do tunelů metra a sklepů. Když bude situace pokračovat tímto vývojem jako doted', není jen otázkou času, kdy se části Stokholmu a dalších míst na pobřeží octnou pod vodou?

Další ilustrativní příklad: nejvyšší bod Švédska Sydtoppen na Mt. Kebnekaise už déle nebude nejvyšším bodem. Proč? Další vrch narůstá? Ne. Ale Sydtoppen se topí díky globálnímu oteplování za posledních deset let v průměru 1,5 metru ročně. Jedenáct z posledních dvanácti roků bylo nejteplejšími na světě od prvních měření teploty v roce 1850. Posledních 50 let bylo nejteplejších za posledních tisíc let. Takže není pochyb, že žijeme ve věku klimatické změny a jestli se nic neudělá, a to velmi brzy, stojíme před největší civilizační katastrofou všech dob.

Potřebujeme férovou perspektivu

I přes tyto dramatické změny počasí, evropské klimatické změny jsou v rámci globální perspektivy mírné. Na jihu už lidé prožívají klimatickou katastrofu. Není ironií, že země, které znečišťují nejvíce (Švédsko 8 tunami, Česká republika 14 tunami a USA 20 tunami skleníkových plynů per capita ročně) jsou těmi, kterým se přes to všechno dostává ze skleníkového efektu nejméně škody? Nejnovější zpráva OSN o současné klimatické změně poukazuje na to, že chudé země jsou těmi, které budou nejvíce zasáhnuté, když klimatická bomba vybuchne. Už dnes jsou tisíce lidí nuceny odejít ze zaplavených domů v Bangladéši (který vypouští 0,2 tun skleníkových plynů per capita ročně). Očekává se, že v budoucnosti asi 40 milionů obyvatel zasáhne ten samý osud a stanou se klimatickými utečenci, když obrovská část Bangladéše bude ležet pod vodou. Celá Botswana (která vypouští méně než jednu tunu skleníkových plynů per capita ročně) se stane pustou, jestliže teplota stoupne o tři stupně. Když se nic neudělá, tento scénář je tak realistický, jako strašný. Je to jako nedávno řekl předcházející šéf Agentury OSN pro životní prostředí (UNEP) Klaus Töpfer: „Klimatická změna je zbraň hromadného ničení zaměřená na chudé“. Ti, kteří mají zbraň hromadného ničení jsou, žel,

v bohaté části světa. Takže je nejvyšší čas na přijetí efektivních opatření.

A od koho se očekává přejetí těchto opatření? Zde máme my, v levici, základní úkol. Jen my přinášíme skutečnou férovou perspektivu do klimatické debaty: ti, kteří znečišťují nejvíc, musí nejvíc přispět k nápravě problému. Ano, Evropská levice má opravdu unikátní úlohu ve spuštění efektivních řešení pro velké problémy životního prostředí naší doby. Kde právo potvrzuje trh a výběr jednotlivců, Evropská levice by měla odpovídat veřejným plánováním a kolektivním rozhodováním. Kde se právo odvolává na otázku našeho přežití přes „neviditelnou ruku trhu“, přes anonymní masu spotřebitelů, slovo levice by mělo být „společná řešení pro společné problémy“.

Společná řešení pro společné problémy

Dovolte mi uvést pár problémů.

Začněme rozžhavenou žárovkou. Možná to zní triviálně mluvit o žárovkách, ale když bychom vyměnili obyčejné rozžhavené žárovky za kompaktní fluorescenční lampy (nízkoenergetické žárovky) v EU, emise karbon dioxidu by se zredukovaly o 20 milionů tun ročně a my bychom ušetřili 5-8 milionů EUR ročně v celé Evropě. Nízko-energetické žárovky normálně spotřebují pětinu energie v porovnání s obyčejnými žárovkami. Jedna nízko-energetická žárovka v rámci normálního používání ušetří 111 kg karbon dioxidu ročně. Energeticky šetřící žárovky jsou často používány jako příklad takzvané síly spotřebitele. Obyčejní lidé jsou nabádáni kupovat nízkoenergetické žárovky, aby udrželi nízkou spotřebu energie. Ačkoliv na tomto principu není nic špatného, problém je, že většina lidí nekupuje nízkoenergetické žárovky. Stojí několikanásobně víc než obyčejné žárovky. Není to otázkou zásadní investice, ale většina lidí není ochotná vyměnit 20-30 žárovek nacházejících

se v současné domácnosti za nízkoenergetické žárovky za více než 4 EUR na každou, když mohou koupit obyčejné žárovky za pětinu ceny nebo méně. Tady, podle mého názoru, může levice sehrát zásadní úlohu.

Nízkoenergetické žárovky by mohly jednoduše nahradit obyčejné žárovky, kdyby byla poptávka dost velká. Poptávka musí být vytvořena veřejným plánováním a sdílenými zdroji. Podle průzkumu Švédského energetického úřadu v jedné části novin Flamman, výměna všech žárovek švédských domácností nízkoenergetickými žárovkami by stála 78 milionů EUR . V tomto kontextu by to byla malá suma a švédský stát by jednoduše mohl takovouto investici udělat.

To je řešení. Tak proč se neaplikuje? Žel, málo lidí požaduje plánování a veřejné investice. Současná konzervativní vláda místo toho preferuje podporovat švédské domácnosti brát iniciativu a používat jejich sílu jako sílu spotřebitele na pozitivní změny ve společnosti. To je tak efektivní jako stát vedle dálnice a podporovat motoristy aby se dali víc dohromady.

Jestliže, namísto toho, použijeme fondy na udržitelný rozvoj, můžeme vytvořit přesně tu samou poptávku na produkty klimaticky přátelské. Flamman píše: „Je to jednorázový náklad. Po této změně je to skončené, Spotřebitelé překročili práh a průmysl zažil boom. Švédští spotřebitelé snižují své energetické náklady, šetříme obrovské množství karbonu a nikdo nemusí mít těžké svědomí kvůli tomuto malému detailu ve velké klimatické problematice. Můžeme svítit na naší straně a v čínských lucernách s čistým svědomím jestliže vyměníme naše obyčejné žárovky.“

Veřejné instituce by mohly například podporovat přechod z obyčejných žárovek na nízkoenergetické žárovky. DPH by mohla být omezená po, například pětileté období, aby ztraktivnila pro životní prostředí přátelské žárovky. Nebo by mohly být použity přímé dotace na podstatné snížení ceny. Když kon-

verzace skončí, trh s nízkoenergetickými žárovkami bude realitou a velká poptávka už nebude dělat tyto žárovky dražšími než jsou dnešní staré žárovky. Mohli bychom to udělat tak, jako Venezuela, Austrálie, Kuba, Kalifornie a Ontário, Kanada a jednoduše zakázat obyčejné žárovky.

Dovolte mi uvést další příklad. Víme, že velká část polnohospodářské pomoci EU jde sdruženým farmářům a na aktivity škodlivé pro životní prostředí. 75 tisíc švédských farmářů sdílí ročně pomoc EU ve výši cca 1 milión EUR. Představte si, že alespoň část této pomoci by šla do větrných turbín na jejich farmách. Jednou by byla vykonaná investice, větrné turbíny by produkovaly levnou elektřinu, kterou by využívali nejen farmáři, ale také by zelenou elektřinou zásobili své lokální komunity.

Veřejné investice vždy byly předpoklady na rychlou společenskou změnu. Ve Švédsku se Stana zelených zúčastnila programu na veřejné investice nazvaného Klimpen. to je 650 milion EURový fond založený v roce 2002, z kterého mohou dostat finanční prostředky zejména municipality a kraje. Minulý rok přibližně 40% rozdělených peněz šlo na projekty v oblasti bioplynu a 20% na oblastní vytápění. Další opatření dostávající prostředky zahrnovaly zlepšení energetické efektivity v budovách a průmyslu, zlepšení cyklotras a hromadné dopravy a informace týkající se klimatické změny. Granty programu Klimpen redukují emise skleníkových plynů. Podle zprávy Švédské agentury na ochranu životního prostředí, opatření podporované Klimpen(em) omezují skleníkové plyny o 203 000 tun ročně, což se rovná emisím 70 000 aut. Žel, nová konzervativní vláda dává zamlžený pohled na veřejností podporované investice do životního prostředí a chce tuto úspěšnou snahu odhodit. Strana zelených chce, oproti tomu, rozšířit program Klimpen o další investice pro životní prostředí zaměřené na dopravní sektor. Tyto fondy mohou být použity na lokální úrovni například na obnovitelné paliva, hromadnou dopravu,

alternace/změny dopravních plánů a vytvoření cyklotras, jako i na pomoc pro přechod z benzínu a dieselu na etanol a bioplyn.

Mluvíce o dopravě, Strana zelených se zúčastnila na jednom z nejúspěšnějších projektů o životním prostředí ve Švédsku vůbec. Je to také příkladem jak hlavní kolektivní přínos může být dosažen sociálním plánováním. Mezi rokem 2005 a červencem 2006 město Stockholm mělo poplatky za přehuštní za účelem zredukování dopravy a zlepšení dostupnosti. Po úspěšném soudu se zácpy odstranily a město a kraj Stockholm vytvořili hlavní příjmy na investice v hromadné dopravě - referendum ve prospěch poplatků z přetížení bylo schváleno v září 2006. Následně se tyto poplatky staly ve Stockholmu stálými.

Kromě toho, že jsou dobré pro životní prostředí a zlepšení dostupnosti, poplatky z přetížení mají i pozitivní férový dopad. A to je něco, co by měla mít Evropská levice na zřeteli. Ve Švédsku a pravděpodobně zbytku Evropy se muži s vysokými příjmy považují za většinu řidičů. Investice na cestách prospívají mužům a dobře zaopatřeným, zato investice do hromadné dopravy ženám a těm s nižšími příjmy. Každá investice do cest zvyšuje používání aut a tak snižuje počet potenciálních uživatelů hromadné dopravy, který, naopak, dělá cestovní podmínky horší pro ženy a ty s nižšími příjmy. Poplatky z přetížení - když příjem jde do hromadné dopravy - jsou proto excelentním nástrojem na transfer zdrojů z ekonomicky privilegovaných skupin na ty s menšími příjmy.

Férovost za večerním stolem

Evropská levice by se měla soustředit na férovou perspektivu ve vztahu ke klimatické debatě; ti, kteří znečišťují nejvíc, by měli mít největší zodpovědnost. Příkladem tohoto je globální konzumace masa. Možná se bude zdát divné hovořit v této souvislosti o jídle, ale vlastně to divné není. Co jíme se počítá

do přibližně třetiny průměrného dopadu evropské rodiny na klimatickou změnu. Určité druhy potravin představují o mnoho větší zátěž na životní prostředí než jiné: maso například. Minulý podzim Organizace OSN pro potraviny a polnohospodářství (FAO) představila „Dlouhý stín dobytka“, 400 stranovou zprávu o chovu dobytka a klimatické změně. Masový průmysl a chov dobytka přispívají 18% k celkovým emisím skleníkových plynů. To je v podstatě velký dopad na celosvětovou cestovní dopravu, jak zjistila FAO.

Konzumace masa se zvýšila pětinasobně od roku 1950. A v roce 2050 se celková spotřeba masa očekává více než dvojnásobná v porovnání s úrovní v roce 1999 - od 229 milionů tun do 465 milionů tun. Žel, EU podporuje tento globální problém životního prostředí a problém zdrojů biliony eur (suma EU přímých plateb a podpory pro živočišný průmysl pro rok 2007 je cca 3,5 bilionu EUR).

Více než třetina světové sklizně se používá na krmení zvířat. Mnoho rozvojových zemí považuje za lukrativnější vyvážet své obilniny do evropského živočišného průmyslu než krmit své lidi. To je ten případ. Například Brazílie. Sója je jednou ze základních součástí krmných směsí. Velká část zásob sóje se dováží z Brazílie - ve Švédsku samotném se dováží každý rok přibližně 300 000 tun sóje. To vedlo Brazílii k tomu, aby se stala druhým světovým producentem sóje se čtvrtinou celkové světové produkce, a téměř všechno se vyváží. Kultivování sóje bohaté na proteiny v Brazílii se zvýšilo 50 násobně mezi lety 1965 a 1997.

Plantáže sóje směřované na produkci masa zabírají stále se zvětšující oblast polí v Brazílii. Příroda je poškozená šířením chemikálií a ničením deštných pralesů, savan a dalších oblastí bohatých na biodiverzitu. I přesto, že deštné pralesy pokrývají jen 6 procent povrchu Země, mají obrovský význam pro život zvířat a rostlin. Schopnost deštných pralesů vázat karbon dioxid je také důležitým faktorem v boji proti skleníkovému efek-

tu. Nepřímo proto kultivace krmných obilnin zrychluje klimatickou změnu. Kvůli intenzivním dešťovým obdobím také zvyšuje riziko eroze. Půda zbavená živin znamená potřebu nové půdy, která musí být vyčištěná na vytvoření nových polí.

Evropská živočišná produkce proto vede ke zničení důležité biodiverzity na jihu a k tomu, že rozvojové země vyvážejí jejich nejlepší úrodu jako krmivo pro zvířata. Levice by měla oponovat tomuto destruktivnímu trendu a předložit návrhy na to, jak by rozvojové země lépe využily svou zem a aby byli soběstačnější v produkci potravin. Strana zelených například vyvinula ve Švédském parlamentu iniciativu v souvislosti s konzumací švédského masa, jako krok k přijetí zodpovědnosti. Namísto podpory pro živočišné produkty chceme zprofitovat konzumaci níže na potravním řetězci (jinak řečeno víc vegetariánské potraviny) a méně zprofitovat konzumaci výše na potravním řetězci. Také se snažíme o omezení podpory EU pro polnohospodářství a dobytek. Současná politika EU je důsledkem potravinové krize za druhé světové války. Avšak situace je dnes úplně jiná. A namísto garantování životaschopného regionálního polnohospodářství, politiky EU způsobují destruktivní spirálu transportu krmiva a živočišných produktů po světě (ti, kteří by chtěli vědět víc o dopadu masového průmyslu na klima si mohou přečíst moji zprávu „Dobytěk, průmysl a klima“ . Je možno stáhnout z www.jensholm.se/english.

Zpochybni světový obchod - zvyš lokální produkci

Evropská levice by měla též poukázat na absurdity světového obchodu, v kterém je dnes zboží posíláno tam a zpět po planetě. Odhaduje se, že 50% světového obchodu je ve zboží, které by mohlo být produkováno lokálně. Dnešní mezinárodní obchod je masivní a rostoucí každým rokem. Mezi 1990 a 2005 se objem obchodu zvýšil o 6% ročně, zároveň byl celkový hos-

podářský růst okolo 2,55%. Ve stínu těchto změn došlo k masivnímu nárůstu skleníkových emisí z dopravního sektoru. V případě sóje z Brazílie, v Evropě se vytvořil polnohospodářský přebytek, který vedl k dampingovému přebytku EU mléka a másla v samotné Brazílii. Mluvte o začarovaném kruhu ve světovém obchodu!

Tento obchodní systém není udržitelný. Takovéto existující globální rozdělení práce je založeno pouze na ceně práce. To znamená, že produkce je umístěna a investice nalévány do zemí, kde jsou platy nejnižší. Tento proces vyvíjí nátlak na sociální standardy lidí a na životní prostředí v jednotlivých zemích.

Tyto globální tendence se musí přelomit. Emise skleníkových plynů se musí zredukovat jako součást širší strategie pro řešení klimatické změny. To znamená, částečně, že všechny metody transportu musí nést svoje vlastní náklady na životní prostředí a že extenzivní transport, který je příznačný pro současnost, se musí omezit.

Jedním způsobem na omezení transportu je vyvinutí obchodního systému, který umožňuje lokální a/nebo regionální produkci. Takovýto systém by dokonce stimuloval místní zaměstnanost. Studie ukazují, že lokální produkce za normálních okolností představuje méně emisí karbonu dioxidu než kdyby byl produkt dovezen z EU. To zahrnuje i emise z transportu a aktuální produkci.

Strategie lokální produkce by měla zahrnovat ekonomickou diverzifikaci a, v delším časovém horizontu, vyšší stupeň soběstačnosti. Premisí by mělo být že to, co může být vyprodukováno lokálně, by mělo být vyprodukováno lokálně, ať je to otázkou polnohospodářských nebo průmyslových výrobků. Přímé benefity obsahují méně zátěže na životní prostředí, zvýšené možnosti na tvorbu politiky a stimulaci lokální zaměstnanosti.

Takže to, co je dnes potřeba je obchodní systém, který konstantně nezvyšuje požadavky na transport produktů, které by mohly být vyprodukovány lokálně. Zároveň musíme přejít z těžkých znečišťovatelů jakými jsou letadla a nákladní auta na pro životní prostředí přátelštější formy dopravy. Železnice a do jisté míry námořní lodě musí být preferovány. Základní otázkou je, že všechny ekonomické aktivity musí vykrývat jejich vlastní náklady. A příliš dlouho byly aktivity škodící životnímu prostředí podporovány, protože jsme nebyli schopni určit cenu atmosféry.

EU věci zhoršuje

Všechny tyto proaktivní opatření bych rád prodiskutoval s českou a evropskou levicí. Ale tam je další dimenze, kterou je třeba prodebatovat: Evropská unie. Je EU součástí řešení nebo součástí problému klimatické změny a dalších otázek životního prostředí? Žel, je tam spolu příliš mnoho výše zmíněných příkladů. Potřebujeme jednoduše kritickou perspektivu EU, když diskutujeme o životním prostředí. Dovolte mi vysvětlit.

V polnohospodářské, dopravní a nákupní politice EU se nachází vestavěný systematický problém; něco co vede ke zhoršování problémů životního prostředí. EU je opravdu unikátem jako mezinárodní organizace, která brzdí jednotlivé země v posilování jejich zákonů na ochranu životního prostředí. Některé konkrétní příklady zmítají dolů chemickou legislativu REACH, ustanovení známe jako „Euro 5“, které brání jednotlivým členským státům zavádět přísnější emisní hladiny pro dopravní prostředky, více daňových zásad na barviva v potravinách (které například Švédsko muselo respektovat po vstupu do EU), nemožnost dosáhnout přísné alkoholové politiky (kterou Švédsko realizovalo tradičně úspěšně) a překážky proti národ-

ním zákazům přepravy zvířat přes hranice a dalších neetických aktivit (EU například nutila Švédsko povolit chov belgického Blue); všechny demonstrují tu samou věc: že harmonizace EU požadavek pro jednotný trh se stala rovnou košilí v široké části progresivní agendy životního prostředí, a že kritici EU jsou jedinými, kteří mají odvahu jí v tomto trendu oponovat.

Samozřejmě, EU udělala více pozitivních příspěvků pro mezinárodní spolupráci v rámci životního prostředí, ale obraz je daleko od srozumitelného. Mnohokrát by měli jít návrhy o hodně dále než jdou. Též EU nikdy nemůže nehradit celoevropskou a globální spolupráci v rámci životního prostředí. V Evropě dělá EU problémy životního prostředí horší v sousedních zemích, když je nutí následovat principy EU.

Většina v pravici, které dominuje v institucích EU dnes klade vyšší hodnotu na svobodný pohyb v jednotném trhu jako na cokoliv jiného. Jejich obava se týká odstranění všeho, co je považováno za překážku tohoto pohybu)mobility, namísto potřeby silné politiky pro životní prostředí. To dává též vznikat legislativě harmonizující pravidla pro celou unii, vývoj, který je vítaný velkými společnostmi a jejich lobisty, kteří mají často pozoruhodný vliv na rozhodovací proces v Bruselu. Co je potřebné namísto toho jsou společné minimální standardy, které dovolují jednotlivým zemím dosáhnout progresivnější politiku pro životní prostředí. Takovéto pravidla by přispívaly k ochraně lidí, životního prostředí a zvířat.

Tímto směrem EU produkuje konzervativní a pro životní prostředí nepřátelské politiky ze dvou důvodů: politická dominance konzervativních stran v EU institucích a EU smlouvě a politických dokumentech, které jsou nasycené neoliberální obchodní ideologií, To dělá věci o mnoho těžší pro ty, kteří usilují o progresivní politiku pro životní prostředí. Avšak EU je právní institucí s vážnou rozhodovací autoritou, co se týká otá-

zek životního prostředí, to znamená pro radikální levici. Unie je viděna jako politická aréna pro krátkodobé změny. Zároveň musí být zachována perspektiva, která je pro systém s ohledem na základní změny v dlouhodobém hledisku.

Na shrnutí, základním cílem EU je realizace jednotného trhu, který vyžaduje harmonizaci a zákony, které mají přínos pro trh, ale výjimečně pro životní prostředí. Je to opravdu o rovné košili, že politika životního prostředí je tlačena dopředu? Nemyslím si to. Levicová alternativa by namísto toho měla dovolit kvést květům a dovolit jednotlivým zemím vzít iniciativu s více přísnými zákony (i když to může vytvořit příležitostné vrzání v mašinerii jednotného trhu).

Měli bychom požadovat garanci pro životní prostředí, která vždy dává precedens přes volání po harmonizaci jednotného trhu. Jestliže to uděláme, napadneme základní ekonomické předpoklady důvodů pro existenci EU. To uděláme pro jednu jednoduchou příčinu: Příroda je prvořadá!

Levice dopředu

Klimatická změna hrozí zdevastováním našemu celému světu. Nemáme mnoho času zastavit tuto hrozbu. Přijetí správných opatření tak rychle, jak je to možné je proto pro náš úspěch kritické. Naše zkušenosti doteď ukázaly, že tržní model EU a nedostatek smysluplných opatření neoliberálního politického seskupení všeobecně nechává Evropskou levici s historickým posláním: zachránit planetu a zabezpečit přežití našich dětí. Levice proto musí převzít vedení se společnými řešeními pro společné problémy. Zpochybnění tržního fundamentalizmu EU a navrhnutí řešení, ve kterých dlouhodobé sociální plánování a veřejné investice jsou základy - jsem absolutně přesvěd-

čený, že levice převeźme iniciativu na klimatické otázky. Můžete slyšet tikat hodiny. Čas utíká, ale také můžeme cítit hrdost - jsme těmi, co mají řešení. Nechte nás tedy stát vzpřímeně a hrdě hovořících: víme, jak vyřešit problém. Levice dopředu v boji proti klimatické hrozbě.

Jens Holm

Poslanec Evropského parlamentu, Švédsko
Člen Švédské levicové strany a, v EP, GUE/NGL
www.jensholm.se/english

Politické representace a ochrana životního prostředí

Všechny politické strany mají ve svém volebním programu více či méně zahrnutou oblast ochrany životního prostředí, protože je to problematika, kterou jako prioritní vnímá část voličů. Je otázkou, jak zástupci politických stran zvolení do zákonodárných orgánů plní předvolební sliby a zda ochranu životního prostředí preferují před zájmy určitých skupin občanů a podnikatelů. Všichni známe pohádku Sůl nad zlato a výsměch, který sklídila Maruška, protože preferovala „obyčejnou“ sůl. Podobné otázky, jako položil královský otec svým dcerám, bychom mohli klást politikům - např. je cennější ropa nebo pitná voda? Převážná většina politiků odpoví ropa, protože jejich hodnocení je ovlivněno hlediskem hodnoty finanční. Aspekt hodnoty kvalitní vody pro zachování života je pro ně v tuto chvíli nepodstatný. A tento pohled - peníze na jedné straně a životní prostředí na straně druhé - se pak promítá do postoje našich zákonodárců k návrhům jednotlivých zákonů. V Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky je Výbor pro životní prostředí jedním z 18 výborů a jsou v něm zastoupeny všechny parlamentní politické strany. Jakými poradními orgány Výboru pro životní prostředí jsou tři jeho podvýbory (pro financování péče o životní prostředí, pro ochranu přírody a krajiny, pro suroviny, odpady, obnovitelné zdroje a ochranu klimatu), které se zabývají zákonodárnými iniciativami s příslušnou tematikou, na svá veřejná jednání zvou kompetentní odborníky a pořádají semináře k dané problematice. V diskusi k návrhům zákonů nejčastěji vystupují zainteresované skupiny, které se snaží přesvědčit poslance o své pravdě. Záleží na každém poslanci jednotlivě, jaký postoj zaujme a které straně v případném sporu dá svůj hlas - např. podnikateli, který nakládá s odpady, obci, občanu nebo u něj převládne právě pohled ochrany životního prostředí. Nezřídka se stává, že týž návrh zákona je Poslaneckou sněmovnou přikázán k projednání několika výborům, takže oproti usnesení Výboru pro životní prostředí stojí usnesení jiného výboru (např. hospodářského či roz-

počtového), který upřednostňuje vlastní hlediska. O konečném stanovisku rozhodne Sněmovna hlasováním. To bývá ovlivněno také médii, která mohou účelově stranit postoji, jenž je ve svých důsledcích v rozporu s ochranou životního prostředí a ochraňuje zájmy některé podnikatelské sféry, jindy je zase životní prostředí zástěrkou pro preferování či znemožnění některé aktivity či stavby. Významnou roli zde sehrávají také různá občanská sdružení či nevládní neziskové organizace a jejich mediální napojení. Stává se pak, že členové jednoho poslaneckého klubu hlasují o návrhu zákona (zvláště jeho jednotlivých pozměňovacích návrzích) zcela protikladně. Záleží na osobních postojích, subjektivních názorech a zkušenostech poslanců, na jejich charakterových vlastnostech i prioritách. Někdy je hlasování také odrazem politického postoje poslaneckého klubu, který se opírá o příslušný volební program, a to nejen v části věnující se přímo životnímu prostředí. Přihlíží se k dopadům na obyvatele, zásahu do života obcí a krajů, rozhodující může být ekonomika a podpora podnikání, méně často je to pouze „čistá“ ochrana životního prostředí. Protože v každém z nás je trocha prezírání nad obyčejnou solí či pitnou vodou, ovlivnění prostředím tržní ekonomiky máme tendenci stranit zlatu a ropě. A ochrana životního prostředí, která stojí peníze, kterou musí financovat každý volič, je nepopulární. Budou přece další volby. Hesla o ochraně životního prostředí znovu najdou své místo ve volebních programech politických stran. Ovšem přízeň většiny voličů v konečné fázi neovlivňuje právě tato problematika. My zatím máme co pít a nafta hýbe i světovým děním. Jezdíme auty a ve svých domácnostech občas spalujeme odpady, pohlížíme na svět jen očima současnosti a možnostmi své peněženky. Na „blázny“, kteří hovoří o udržitelném rozvoji a budoucnosti života na Zemi, nejednou hledíme s posměchem či nedůvěrou. My voliči i námi zvolená politická reprezentace. - Promiňte, ne všichni voliči a ne všichni politikové. Někteří známe cenu pitné vody pro život.

Bc. Kateřina Konečná
Poslankyně PS PČR

Krok k bezpečnějšímu používání pesticidů

V červenci roku 2006 předložila Komise Evropskému parlamentu a Radě tematickou strategii udržitelného používání pesticidů, společně s návrhem směrnice, kterou se stanoví rámec pro akce Společenství k dosažení udržitelného využívání pesticidů, a návrhem nařízení Evropského parlamentu a Rady o uvádění přípravků na ochranu rostlin na trh.

Všechny tyto dokumenty se dostaly na agendu Výboru pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin, který byl určen jako garanční výbor.

Zprávu o rámcové směrnici o udržitelném používání pesticidů zpracovala pro výbor konzervativní poslankyně Ch. Klass (EPP-ED). V této zprávě byly postiženy základní mechanismy, kdy a kde se mohou pesticidy používat. Součástí této zprávy bylo i poměrně kontroverzní ustanovení o požadavku na rozšíření tzv. „nárazníkových zón“ mezi oblastmi, kde se pesticidy používají a kde nikoliv.

Zprávu o uvádění prostředků na ochranu rostlin na trh měla na starost poslankyně za Stranu zelených H. Breyer. Ta ve své zprávě požadovala hlavně zavedení celoevropského seznamu povolených a zakázaných pesticidů a jejich chemických složek a současně vytvoření „černého seznamu“ škodlivých látek, které mají být zakázány úplně. Toto je pokračováním aktivity Evropského parlamentu při ochraně životního prostředí, které navazuje na již schválenou zásadní směrnici REACH (Registrace, vyhodnocování, schvalování a omezování chemických látek).

Slovenská poslankyně I. Belohorská (NI) byla ve Výboru pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin určena jako zpravodajka k tematické strategii o udržitelném používání pesticidů.

Tuto strategii bych nyní chtěla rozvést podrobněji, jelikož jsem se podílela na přípravě pozměňovacích návrhů, které k této zprávě za politickou skupinu GUE/NGL předložil poslanec Jiří Maštálka.

Cílem této strategie je omezit celková rizika a negativní dopady používání pesticidů na lidské zdraví a životní prostředí. Tato strategie vychází z šestého akčního programu pro životní prostředí (přijátého v červenci 2002), který vyzývá k používání pesticidů udržitelným způsobem a k minimalizaci negativních dopadů na lidské zdraví a životní prostředí.

Nutnost účinných právních předpisů v oblasti pesticidů je nesporná. Tematická strategie „zaplňuje mezeru“ mezi dvěma fázemi, které jsou již regulovány - uvedením na trh a koncem životního cyklu (maximální limity reziduí a právní předpisy o odpadech). Tematická strategie reguluje fázi používání.

Je třeba uznat, že nejdůležitějším cílem této politiky je ochrana zdraví a životního prostředí. Přes mnohé snahy o omezení rizik spojených s používáním pesticidů lze stále nalézt nežádoucí množství pesticidů v půdě a ve vodě a proto jde, dle mého názoru o velice závažné téma. Musíme si například uvědomit, že v členských státech Evropské unie se užije několik set tun účinných pesticidních látek za rok a 40 procent ovoce, které je prodáváno na trhu EU obsahuje maximální přípustnou hranici pesticidních látek. Přes 5 procent ovoce tuto hranici až 200krát převyšuje. Pikantní je, že i v Evropském parlamentu byly ve vzorcích ovoce zjištěny hodnoty pesticidů mnohokrát překračující povolenou hranici. Tato problematika se řeší především s ministerstvy zemědělství členských států bez výrazného zapojení ministerstev pro životní prostředí, což je dosti neuspokojivé. Dosavadní přístup členských států EU k omezení používání těchto látek byl diferentní. Například v Dánsku se od 90tých let podařilo snížit používání pesticidů skoro o 60 procent a používají se tam pouze postřiky, které obsahují 15 chemicky účinných látek. Naproti tomu například v Polsku se v postřiku

používá 57 chemicky účinných látek, což samozřejmě zvyšuje riziko poškození zdraví. Harmonizace na evropské úrovni v používání pesticidů je tedy nutná.

Zpravodajka I. Belohorská se při zpracovávání zprávy o tématické strategii o udržitelném používání pesticidů snažila hlavně o to, aby vytvořila vyvážený dokument, který by na jedné straně zohledňoval nutnost udržitelné konkurenceschopné zemědělské produkce v Evropě a který by zároveň prosazoval takové používání pesticidů, které by mělo co nejmenší negativní dopad na lidské zdraví a životní prostředí. V otázce lidského zdraví však, stejně jako zpravodajka vnímám výrazné nedostatky v návrhu Evropské komise. Dle mého názoru je velmi znepokojivé, že ačkoli Komise uznává, že hlavním cílem strategie je omezení negativních dopadů používání pesticidů na lidské zdraví, postrádá tematická strategie článek konkrétně zaměřený na tuto problematiku a zdravím se zabývá pouze okrajově. Tematická strategie nezmiňuje, že pesticidy mají mnohé negativní dopady na imunitní systém, způsobují neurotoxické poruchy a dokonce rakovinu. A to by rozhodně zmíněno být mělo!

Domnívám se, že se zpravodajka dobře vypořádala i s kontroverzní otázkou úplného zákazu leteckých postřiků. Na jedné straně znává, že je nezbytné zakázat letecké postřiky, zároveň však požaduje zachování možnosti provádění postřiků v případech, kdy to přináší nesporné výhody pro životní prostředí nebo tam, kde neexistují žádné přijatelné alternativy (například v horských oblastech).

Při společných diskuzích byla poslankyně Belohorská velmi vstřícná, ochotná spolupracovat, vyslechnout si naše návrhy a hlavně mnohé z nich vzala za své a zapracovala je do své zprávy.

Jako jeden ze stěžejních návrhů, který jsme předložili a který byl přijat bych chtěla uvést zásadu tzv. „předběžné opatrnosti“.

Ve zkratce to znamená, že další používání pesticidů by mělo být možné pouze za předpokladu dodržení zásady předběžné opatrnosti s ohledem na lidské zdraví a ochranu vodního a půdního ekosystému. Pesticidy by tedy neměly být používány, dokud nebude provedeno posouzení týkající se zdraví a životního prostředí.

Mnoho dobrých námětů vycházelo i z našich zkušeností z Výboru pro zaměstnanost a sociální věci. Jako velice přínosný shledávám fakt, že do zprávy byly zahrnuty i body, které poukazují na nutnost řádné informovanosti a řádného proškolení pracovníků, kteří pracují s pesticidy. Stejně tak návrhy, které poukazují na nutnost zajištění odpovídajících ochranných prostředků a také nutnost pravidelných kontrol stavu aplikačních zařízení. Na bezpečnost a ochranu zdraví při práci nesmíme zapomínat ani ve Výboru pro životní prostředí a veřejné zdraví.

Závěrem bych chtěla říci, že při projednávání a schvalování této legislativy udělal Evropský parlament dozajista krok správným směrem pro omezování a bezpečnější používání pesticidů. Nesmíme ale zapomínat, že je před námi ještě dlouhá cesta.

Mgr. Jana Dohelská

Jiří Maštálka
Jens Holm
Jana Dohelská
Kateřina Konečná
Vladimír Mana

Životní prostředí - věc veřejná

Neprodejná publikace
Vydal AgAkcent s.r.o.
2007

MUDr. Jiří Maštálka (nar. 1956)

Původním povoláním lékař kardiolog, je poslancem Evropského parlamentu, kde pracuje ve výborech pro zaměstnanost a sociální věci. V letech 1990 až 1992 byl poslancem Federálního shromáždění a v letech 1996 až 2004 členem Poslanecké sněmovny PČR.

Jens Holm (Švédsko – nar. 1971)

Je členem Skupiny konfederace Evropské sjednocené levice a Severské zelené levice, Výboru pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin, Dočasného výboru pro změnu klimatu a Delegace ve Smíšeném parlamentním shromáždění AKT-EU.

• Střední škola Katrinelunds Gymnasium, Sundsvall (1987-1990) • Studia v Salamance, Španělsko 1990 • Magistr sociologie (Uppsala, 1996) • Dobrovolný pracovník v Simon Community Dundalk, Irsko (1992-1993) • Nezávislý novinář (1993-2003) • Tiskový tajemník sociálního oddělení města Stockholm (2003-2006).

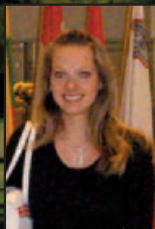
Ing. Vladimír Mana

Je absolventem lesnické fakulty VŠZ v Brně. Poté pracoval jako projektant Ústavu pro hosp. úpravu lesů, ekolog Povodí Moravy, s.p. a samostatný pracovník správy CHKO Bílé Karpaty v Luhačovicích. Od r. 2001 vedoucí střediska Agentury ochrany přírody a krajiny ČR v Ostravě. Od r. 2005 provozní náměstek AOPK ČR. Od r. 2006 OSVČ (poradce a konzultant v oboru ochrany přírody a krajiny). Od r. 2005 externí spolupracovník Ostravské university. 2006 – 2007 ve funkci vedoucího Katedry podnikání a management v životním prostředí Vysoké školy podnikání, a.s. v Ostravě.

Bc. Kateřina Konečná (nar. 1981)

Je od roku 2002 členkou Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Pracuje ve funkci místopředsedkyně Zahraničního výboru a je ověřovatelkou Výboru pro životní prostředí. Je bakalářkou ekonomie a v rámci magisterského studia se zaměřuje na mezinárodní vztahy.

Mgr. Jana Dohelská (nar. 1979)

Absolventka právnické fakulty ZČU Plzeň, asistentka poslance Evropského parlamentu Jiřího Maštálky v Bruselu.